

احیاء و اعتلای فرهنگ صنعت هنر مینای خانه‌بندی

زهره احمدی خطیر

کارشناس ارشد هنر اسلامی

z.a.khatir@gmail.com

چکیده

یکی از صنایع دستی روزآمد که می‌تواند اقتصاد خلاق را در جامعه ایرانی و جهانی برای ما به ارمغان بیاورد، فرهنگ و صنعت ساخت مینای خانه‌بندی می‌باشد. از آن جایی که این هنر جذب بصری بالایی دارد و همچنین کشورهای بزرگ صنعتی از جمله چین به ساخت و تولید آن مبادرت کرده و از این راه ارز زیادی را وارد کشور نموده؛ ساخت و تولید این هنر می‌تواند نقش مهمی در اقتصاد مقاومتی داشته باشد. جایگاه مینای خانه‌بندی معاصر در ایران به علت ناشناخته بودن آن در اقشار جامعه مورد توجه نبوده و هنرمندان کمی در این زمینه فعالیت می‌کنند، آگاه نبودن جامعه تقاضای این محصول را کم کرده و در نتیجه هنرمندان کمی جذب این رشته می‌شوند و با توجه به موارد فوق روند پیشرفت این هنر در ایران به کندی صورت می‌گیرد گر چه همین هنر برای کشورهای صنعتی بسیار سودآور می‌باشد. در این پژوهش ابتدا به خاستگاه مینای خانه‌بندی معاصر در ایران پرداخته شده و سپس فنون و روش‌های مینای خانه‌بندی و مواد خام و روش‌های بدست آوردن آن مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ سپس ظروف اسکلت، انواع طرح‌ها و مصنوعات معاصر مینای خانه‌بندی را برای تشریح بهتر روند این هنر در ایران معاصر، مورد توجه قرار می‌گیرد. مهمترین راه‌کارهای احیای مینای خانه‌بندی که به دنبال این تحقیق انجام شد: تناسب همزمان نیازهای جامعه متناسب با ذائقه مردم، ضرورت بسته‌بندی، بازاریابی مناسب و برگزاری نمایشگاه‌ها است که با توجه به این عوامل جایگاه جدیدی به خصوص در زمینه دکوراسیون و تزیینات داخلی و روند رو به رشد این هنر را می‌توان متصور شد.

واژگان کلیدی:

مینای خانه‌بندی، اقتصاد و فرهنگ، راه‌کارهای احیاء مینای خانه‌بندی

مقدمه

جایگاه مینای خانه‌بندی معاصر در ایران به علت ناشناخته بودن آن در اقشار جامعه مورد توجه نبوده و هنرمندان کمی در این زمینه فعالیت می‌کنند، آگاه نبودن جامعه، تقاضای این محصول را کم کرده و در نتیجه هنرمندان کمی جذب این رشته می‌شوند و با توجه به موارد فوق روند پیشرفت این هنر در ایران به کندی صورت می‌گیرد. در این پژوهش سعی بر آن هست تا در ابتدا به خاستگاه مینای خانه‌بندی معاصر در ایران پرداخته شود و سپس فنون و روش‌های مینای خانه‌بندی و مواد خام و روش‌های بدست آوردن آن مورد بررسی قرار گیرد؛ از دیگر مواردی که در این پژوهش الزامی می‌نماید، ظروف، اسکلت و مصنوعات معاصر مینای خانه‌بندی برای تشریح بهتر روند این هنر در ایران معاصر می‌باشد. متأسفانه منابع مورد مطالعه در این زمینه بسیار کم بوده و کتاب‌های فلزکاری به ندرت به مینا و مینای خانه‌بندی پرداخته‌اند؛ لذا جهت پیشبرد بهتر این تحقیق به مصاحبه هنرمندان میناساز پرداخته شده که تأکیدی بر تکنیک‌ها، نحوه کار و روند محصولات از زبان این هنرمندان بوده است که منجر به راهکارهای احیای مینای خانه‌بندی در دوران معاصر شد؛ که در این باب علاوه بر این که بعضی از هنرمندان رغبت به مصاحبه نداشته و به موارد کوتاه بسنده کرده‌اند، در روند مصاحبه و پژوهش میدانی با اقلیت هنرمندان عصر حاضر روبرو شده و این بر محدود بودن و ناشناخته بودن این هنر افزوده است؛ که چندی نیز اذعان داشته که به زودی این هنر را برای نبود درآمد کافی رها می‌کنند.

خاستگاه مینای خانه‌بندی معاصر در ایران :

شاید آخرین بازمانده‌های استادکاران مینای خانه‌بندی در اواخر دوران محمدشاه قاجار «آقاعلی» فرزند «آقا باقر» نقاش باشی باشد که هم‌ردیف پدرش بود. (فیض‌اللهی، 1313: 13)؛ پس از جنگ جهانی دوم، یک معمار آلمانی به نام «ماکس اتو شونمان» که برای پی‌ریزی کارخانه‌های صنعتی اصفهان در دوران پهلوی اول به ایران آمده بود، (کیانی، 1833: 4) هنرمندی به نام «ووستن» و مقداری مواد اولیه میناسازی را نیز با خود به ایران آورد. ووستن خود به تهیه ظروف مینایی می‌پرداخت و نقاشی آن را به هنرمندان اصفهانی سفارش می‌داد، ولی خود شخصاً مراحل کار را انجام می‌داد. شونمان در سال 1111 م. مدیریت موسسه فرش پتاک را به عهده گرفت. (باست، 1313: 11) شرکت پتاک- شرکت سهامی فرش ایران- که مرکز آن در برلین بود و شعبه‌هایی در استانبول، تبریز، سلطان‌آباد (اراک)، همدان، کرمان، مشهد و تبریز و همچنین شعبه‌هایی در آمریکا و دیگر کشورهای اروپایی داشت. شعبه تبریز این شرکت دارای صنایع رنگ رزی و نساجی بود و پشم مورد نیاز در همان کارخانه رنگ و بافته می‌شد و به خارج صادر می‌گشت و آلمان با ایجاد این موسسه می‌توانست مستقیماً به تولید و فروش فرش بپردازد. با پولی که در این کارگاه‌ها سرمایه‌گذاری می‌شد این شرکت می‌توانست سرمایه خود را بهتر از شرکت‌های دیگر که کار آنها به صادرات و واردات بود به کار گیرد. (ارباب، 3131: 4) از همکاران ووستن می‌توان به «حسن خان فرامرزی فولادی» اشاره کرد که فن بوم‌کاری و آتش‌کاری را به طور مخفیانه از ووستن فرا گرفت و به شاگرد خود «شکرالله صنیع زاده» انتقال داد. (فیض‌اللهی، 931: 13)؛

فنون و روش‌های مینای خانه‌بندی معاصر:

مینای خانه‌بندی¹ به سه روش انجام می‌شود: مینای خانه‌بندی، مینای خانه‌بندی حکاکی که به مینای حکاکی معروف است و همچنین مینای خانه‌بندی گلابتونی که به اصطلاح مینای گلابتونی نامیده می‌شود.

- **مینای خانه‌بندی:** در این روش سیم‌های نازک برنجی را نورد کرده، تا کمی پهن شود و مفتول‌ها را بر خطوط اصلی طرح قرار می‌دهند تا طرح به وسیله این مفتول‌ها خانه بندی شود. برای ثابت نگه داشتن سیم‌ها در محل خود به زمینه

1. Cloisonné enamels

کار لحیم می‌زنند و در نتیجه فضاهای جداگانه ای در طرح بوجود می‌آید، که داخل آنها را با رنگ‌های مینای خانه‌بندی پر می‌کنند. بعد شء مورد نظر را وارد کوره مینای خانه‌بندی کرده تا رنگ‌ها پخته شود، سیم‌ها بعد از حرارت دیدن در سیاه می‌شوند و برای تمیز کردن آنها سمباده نرم را روی بدنه منیا می‌کشند تا سیاهی‌ها پاک و رنگ‌های اضافی هم، هم سطح با سیم شود، بنابراین تمام دورگیری‌هایی که به وسیله سیم انجام شده بود، نمایان می‌گردد و شکل بسیار ظریف و زیبا نشان داده می‌شود. (شریف‌زاده، 1381: 36) در بعضی موارد برای جلوگیری از سیاه شدن سیم‌های فلزی قبل از حرارت دادن روی مینا را با یک لعاب بی رنگ می‌پوشانند و سپس آن را در کوره می‌پزند. (یاوری، 1380: 74) (تصویر 1)

ب

الف

تصویر 1: الف. مینای خانه‌بندی، قندان، مرحوم صادق‌زاده (استاد فرید فرقانی) ب. مینای خانه‌بندی، سرویس چای‌خوری، فرید فرقانی (با سپاس از آقای فرقانی بابت در اختیار گذاشتن تصاویر)

- **مینای خانه‌بندی حکاکی:** یکی دیگر از فنون مینای خانه‌بندی، مینای حکاکی یا شیاری است که از قرن یازدهم م. توسط ایتالیایی‌ها ابداع شد. این روش به دو طریقه مثبت و منفی ساخته می‌شود. در روش مثبت طرح را با ابزارهای حکاکی گود می‌کنند و با رنگ‌های مینا پر می‌گردد و در روش منفی که در آن زمینه کنده‌کاری شده و با رنگ مینای خانه‌بندی مذاب پر می‌گردد؛ در این روش نقش به صورت برجسته برجای می‌ماند. در شکل دیگری از همین روش طرح با چکش کاری برجسته می‌شود و گودی‌های اطراف آن با مینا پر می‌شوند. (برونشتاین، 1387: 2999) (تصویر 2-3)

تصویر 3-2: مینای خانه‌بندی حکاکی، پلاک گردن‌بند (فیض‌اللهی، 1390:34)

- مینای خانه‌بندی گلابتون‌نوی: نوعی تکنیک مینای خانه‌بندی به نام مینای حجره‌ای گلابتون‌نوی² که باز ایتالیایی‌ها مبدع آن بوده‌اند. در این تکنیک نوارهای سیمی را به هم تابیده و به شکل طناب در می‌آورند و داخل حفره‌های طناب که حاصل تاب خوردن آن است از مینا پر می‌کنند. به این ترتیب کلاف سیمی با ضخامت‌های مختلف ایجاد می‌شود. (؟)، (33:1379) (تصویر 3-3)

2. Braided – cloisonné

تصویر 3-3: مینای گلابتون، دستبند (فیض‌اللهی، 1390:35)

مواد خام و روش‌های به دست آوردن آن :

مواد اولیه مینا ترکیبی از لاجورد، طلا، فلاکس، آلومینا، سیلیکات، سودا، پتاس، اسید بوریک (بوراکس) و مقداری اکسید سرب است. رنگ مینای خانه‌بندی از اکسیدهای فلزی ایجاد می‌شود. (taubes, 1970:141)

میناکاری به اشکال گوناگون انجام می‌شود؛ مانند مینای فلز برای کار بر اشیاء فلزی، مینای شیشه‌ای برای تزیین اشیاء شیشه‌ای، لعاب مینایی برای پوشش صفحات آهن و مینای چینی برای تزیین سفال، سرامیک و چینی. لعاب مینای خانه‌بندی به دو صورت شفاف³ و مات⁴ وجود دارد که در ایران به لعاب شفاف آن اصطلاحاً مینای روحی و به لعاب مات آن اصطلاحاً مینای جسمی می‌گویند که به رنگ شفاف و رنگ مات هم مشهورند. در حال حاضر مواد مصرفی هنرمندان میناکار از مواد وارداتی می‌باشد، که از چین، هند، آلمان و آمریکا وارد می‌شوند.

ظروف اسکلت مینای خانه‌بندی:

زیر ساخت یا اسکلت استفاده شده، در هنر مینای خانه‌بندی از فلزاتی مانند مس، طلا، نقره، برنج و مانند آن است. امروزه بیشتر از مس به خاطر چکش‌خواری و انعطاف‌پذیری و قیمت مناسب برای تولید مینای خانه‌بندی استفاده می‌شود. اسکلت ظروف مورد نظر توسط استاد مسگر ساخته می‌شود، که ممکن است به صورت بشقاب، گلدان، پلاک و نظیر آن در ابعاد و شکل‌های مختلف دیگر باشد. البته مس مورد استفاده باید به صورت تخته و خالص باشد. مس‌هایی که دارای ناخالصی هستند، برای کارهای مینای خانه‌بندی مناسب نیستند، زیرا اگر مس ناخالصی داشته باشد ورقه می‌شود و مینای به دست آمده ترک می‌خورد. مس‌های مورد استفاده در هنر مینای خانه‌بندی معمولاً 7 و 8 میلی‌متر است و گاهی هم از مس 1 سانتی‌متر برای کارهای برجسته و بزرگ استفاده می‌شود. ویژگی‌های اجسام مینای خانه‌بندی که به صورت استاندارد و صحیح تهیه شده باشند، به شرح زیر است:

- دارای شفافیت و تالو قابل توجهی است. در واقع یک اثر مینای خانه‌بندی به صورت کدر نیست.
- قابل شستشو باشد، با آب گرم یا آب سرد و یا توسط اسفنج یا هر پاک‌کننده دیگری قابل تمییز شدن است.
- اگر مدت زمان طولانی از عمر اجسام مینای خانه‌بندی بگذرد با شستشو مانند روز اول شفاف و براق خواهد شد.

: . Trans-parant

8. Semi-opaque

- هنر مینای خانه‌بندی معمولاً روی مس کار می‌شود. البته بر روی فلزات دیگر مانند: طلا و نقره هم می‌توان مینای خانه‌بندی انجام داد.
- اگر بر روی اجسام مینای خانه‌بندی بکشیم، برجستگی‌های رنگ‌ها و مغل‌های برنجی خانه‌بندی شده را لمس می‌کنیم.
- تمام آثار مینای خانه‌بندی به یک شکل و دقیق نیستند، زیرا هنر دست ممکن است تغییراتی هر چند جزئی با دیگر آثار ساخته شده، داشته باشد. (فیض‌اللهی، 1390: 17-18)

راهکارهای احیای مینای خانه‌بندی در دوران معاصر :

مینای خانه‌بندی هنری است که در دوره‌های مختلف تاریخ به گونه‌ها و تکنیک‌های متعددی ساخته و مورد استفاده قرار گرفته و تا به امروز ادامه دارد. این هنر به دلیل قابلیت‌هایی که دارد می‌تواند زمینه‌ای برای رشد اقتصادی (صادرات) و ایجاد کارگاه‌های مینای خانه‌بندی (کارآفرینی) باشد.

بر این اساس مصاحبه‌های انجام شده با هنرمندان عرصه مینای خانه‌بندی و بررسی مشکلات موجود در این حرفه باید سعی در شناسایی و تقویت این هنر گردد؛ لذا در جهت ارتقاء کیفی این هنر و شناساندن آن به جامعه و سعی در جهت احیاء هنر مینای خانه‌بندی پیشنهاداتی بنا بر مصاحبه‌های انجام شده ارائه می‌شود که به شرح زیر می‌باشد:

- فهم دقیق از صنعت و هنر مینای خانه‌بندی

امروزه هنر مینای خانه‌بندی را می‌توان هم از دید هنری و هم از جهت صنعتی مورد توجه قرار داد. یکی از دلایل نداشتن جذب بازار برای هنرمندان، نبود آگاهی لازم عمومی در این زمینه است. صنعت مینای خانه‌بندی به تعداد زیاد تولید می‌شود که

دارای رنگ، طرح و هنر است، اما عملاً مشخصات صنعت را به خود می‌گیرد، در حالی که اثر هنری یک‌بار و توسط یک هنرمند خلق می‌شود، خلقی که از پیش مشابهی با چنین مشخصاتی نداشته است. با این تعاریف مختصر می‌توان به تفاوت میان صنعت و هنر واقف شد و خیل انبوه صنعتگران این بخش را از اندک هنرمندان این هنر جذاب تفکیک نمود. یک اثر هنری که با دست کار شده است بسیار با ارزش‌تر و گران‌تر از یک محصول صنعتی است لذا این آگاهی در عموم باعث می‌شود که قیمت بالای اثر هنری مینای خانه‌بندی که از جمله موارد کم مصرف بودن این آثار در زندگی روزمره است، درک شده و بیشتر مورد توجه قرار گیرد؛ البته با توجه به صنعتی شدن جهان معاصر، بسیاری از هنرها نیز به این سمت سوق پیدا کرده و از این راه توانسته‌اند خود را در بازار جهانی معرفی کنند، یکی از راه‌های شناسایی و شناساندن این هنر به نیازمندی‌های بازار، صنعتی شدن این هنر است که برای این امر خطیر متقاضی زیر ساخت‌های اساسی می‌باشد که برای شروع وارد کردن هنرمندان این قشر در نمایشگاه‌های بین‌الملل و کشوری است.

- ذائقه‌شناسی و باز تعریف هنر مینای خانه‌بندی متناسب با سلايق جامعه

جذابیت هنر مینای خانه‌بندی به لحاظ فرم، رنگ و دیگر عناصر طوری است که قابلیت این را دارد که به عنوان یک هنر-صنعت به طور روزمره در زندگی مردم حضور دائمی خود را حفظ کند. قابلیت اجرایی در فرم و حجم به گونه‌ای است که می‌تواند هم به عنوان ابزار و وسیله و تجهیزات و هم به عنوان نماد و تزیین مورد بهره‌گیری قرار گیرد و چنانچه این هنر پیوند خویش را با زندگی روزمره مردم و نیازهای این عصر برقرار سازد، رونق شایسته یافته و ارزش دیرین خود را باز خواهد یافت؛ در این راستا شناخت نیاز و انتظارات مردم از این هنر متناسب با تغییرات صورت گرفته در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی اجتناب‌ناپذیر است و همچنین دقت این امر بین هنرمندان و ظرافت مینای خانه‌بندی جهت ساخت، آن را به سوی حجم‌های کوچک و تزیینی (زیورآلات) سوق داده است. در این مبحث لزوم شناخت ذائقه خریداران امروز این هنر مورد نظر است؛ به دلیل ارتباطات گسترده رسانه‌ای و فرهنگی، سلايق نیز دستخوش تغییر شده است؛ بر همین مبنا از یک سو شناخت ذائقه و سلیقه جامعه و از سوی دیگر تلاش فعال برای ذائقه‌سازی امری اجتناب‌ناپذیر است. از جمله مواردی که در هنرمندان مورد مطالعه مشخص شده است، طراحی ساخت صرف آثاری می‌شود که بیشترین فروش را داشته است و در این باب زیورآلات از فروش بیشتری برخوردار بوده و بیشتر هنرمندان به این جهت روی آورده‌اند و این آثار در فضاهای عمومی مانند نمایشگاه‌ها، فروشگاه‌های صنایع دستی از استقبال بیشتری برخوردار است و این شناسایی خود بر شناخت جامعه با هنر مینای خانه‌بندی را افزایش داده و می‌تواند ایده‌ها و کاربردهای جدید خریداران را پاسخگو باشد.

- ترویج نمادهای اسلامی با بهره‌گیری از هنر مینای خانه‌بندی

زیبایی‌های هنر مینای خانه‌بندی و جذابیت‌های بصری آن که ناشی از فرم، حجم و رنگ و سایر مختصات این هنر است که محل مناسبی را برای انتقال مفاهیم و نماد از طریق آن را مهیا می‌سازد و در این میان جذابیت‌های ذاتی مفاهیم اسلامی و اخلاقی و فرهنگ و ادب فارسی، به راحتی می‌تواند توسط این هنر ترویج و ارائه شود. باز تعریف نقش‌ها و ورود نقش‌های اسلامی می‌تواند در شناسایی یک اثر اسلامی تاثیر گذار باشد؛ به عنوان نمونه می‌توان هنر تذهیب شامل ختایی و اسلیمی را نام برد. این نقوش از جمله طرح‌های کاربردی در بین هنرمندان مورد مطالعه است که به اعتقاد آن‌ها بیشتر مورد توجه توریست‌ها قرار می‌گیرد ولی این نقوش برای عموم مردم بومی بین نقش‌های انتزاعی و نقش‌های اسلامی به ذائقه شخصی برمی‌گردد و تمایلات آن‌ها برای خرید این نقوش

به اندازه یک توریست نمی‌باشد لذا طراحی آثار می‌تواند به گونه‌ای انجام شود که از نمادهای اسلامی چه به‌طور اصیل و چه در فضای انتزاعی استفاده شود و مینای خانه‌بندی راهی برای ترویج نمادهای اسلامی قرار گیرد.

- ضرورت بسته بندی صحیح با توجه به کالای مورد بررسی

امروزه همه بخش‌های صنعتی، بسته‌بندی و نقش آن در فروش و تسخیر بازار را به شکلی جدی باور دارند؛ به همین دلیل دلیل صنعت بسته‌بندی و فناوری‌های مرتبط با آن خود یک بخش قابل توجه از عرصه صنعت و بازرگانی را در بر می‌گیرد. برای دست یابی به بهترین شیوه بسته‌بندی که بتواند نیاز مخاطب، خریدار، فروشنده و تولید کننده را برآورده سازد و نیز حداقل هزینه و حداکثر زیبایی و بهره‌وری را داشته باشد، ضروری است و طراحی‌های صنعتی در این زمینه می‌تواند بسیار کارآمد باشد. یکی از موارد ذکر شده در جذب خریدار از دیدگاه هنرمندان طراحی بسته‌بندی مناسب در این زمینه است؛ لذا هنرمندانی که در به طراحی بسته‌بندی آثار خود توجه نموده‌اند از فروش بالاتر و سفارش بیشتری برخوردار بودند، از جمله خانم خواجه نصیری که از دلایل عمده سفارشات داخل و خارج خود را در بسته‌بندی مناسب آثارش می‌داند.

- باز یابی بازارها

یکی از پیشنهادهایی که برای گسترش و ترویج هنر مینای خانه‌بندی ارئه می‌شود یافتن بازارهای عرضه این محصولات هنری می‌باشد. کسانی که در زمینه فروش این هنر و کالاهای مینای خانه‌بندی تجربه عملی دارند، تمرکز بر بازارهای هدف و شناخت سلیق آنها و تدوین استانداردها از طریق نمایشگاه‌ها، گالری‌ها و یا فضاهای مجازی را مکان‌های بسیار خوبی برای عرضه بیشتر و بهتر کالاهای خود عنوان داشتند.

- دعوت و حضور هنرمندان میناکار در نمایشگاه‌های متعدد کشوری:

همواره جشنواره‌ها و کارگاه‌های آموزشی فرصتی مناسب برای معرفی یک هنر یا دستاورد است. برگزاری جشنواره‌ها و کارگاه‌های آموزشی در سایر شهرهای کشورمان به ویژه با همکاری بخش‌های فرهنگی فعال که این وظیفه را بر عهده دارند، فرصتی است که هنرمند میناکار، هنر مینای خانه‌بندی را از نزدیک در معرض دید سایر مردمان و فرهنگ‌ها قرار دهد و این باعث شناسایی هنر و آگاهی بیشتر از آن را به وجود می‌آورد و متعاقب آن فروش محصولات را در بر دارد که این امر یکی از مهمترین خواسته هنرمندان بوده و آن را نوعی حمایت از هنر مینای خانه‌بندی و هنرمندان آن عنوان کردند. عملکرد این مقوله ایجاد بازار تقاضا را برای این هنر و در پی آن ایجاد کارگاه‌ها را در این رشته هنری فراهم خواهد نمود.

مباحث فوق مسائلی هستند که می‌تواند برای هنر مینای خانه‌بندی راه‌گشایی به سمت احیاء و پیشبرد این حرفه با نقوش اصیل و منحصر به فرد ایرانی-اسلامی شد که کارگاه‌های جدیدی را برای این هنر به همراه داشته باشد و همچنین اقتصادی نو را در زمینه هنر و فرهنگ شناسایی هنرهای از یاد رفته پایه‌ریزی نمود.

جمع بندی:

در این پژوهش با توجه به مصاحبه‌های انجام شده با هنرمندان مینای خانه‌بندی، از مهم‌ترین مواردی که باید به آن اهمیت داده شود، مشکلاتی است که در ارائه این هنر، به دنیای هنر جهانی است که آن‌هم به آگاهی سطح جامعه نسبت به این هنر اصیل ایرانی بر می‌گردد، هنری که پیشینه‌ای بسیار انسجام یافته از دوران هخامنشیان در ایران داشته و از نسلی به نسل دیگر انتقال پیدا

کرده است و این نبود شناخت باعث شده که تعداد کمی از هنرمندان به این هنر مشغول شوند و در پی خلق آثار جدید و نوآوری باشند. با توجه به نحوه ساخت و قابلیت‌های مینای خانه‌بندی، با شناسایی و آگاهی از ساخت و تولید این هنر می‌توان هنر اصیلی را دوباره احیاء و مغایر با نیازهای جامعه و استفاده از موتیف‌های اسلامی وارد بازار داخلی و خارجی نمود که از مهمترین راه‌کارهایی کاربردی کارآفرینی و اقتصاد فرهنگ و هنر می‌تواند باشد. به دنبال تحقیقات و مصاحبه‌های انجام شده می‌توان چنین بیان داشت که: ساخت مینای خانه‌بندی متناسب با نیازهای جامعه و ذائقه مصرف کننده، ضرورت بسته‌بندی مینای خانه‌بندی، بازاریابی مناسب و برگزاری نمایشگاه‌ها برای شناخت بیشتر و بهتر این هنر برای عموم جامعه باعث می‌شود که جایگاه جدید کارآفرینی را در صنایع دستی و در زمینه دکوراسیون و تزیینات داخلی داشت که روند رو به رشدی را برای این هنر می‌توان متصور شد.

کتابنامه

- ارباب، معصومه، (1:4)، روابط ایران و آلمان در جنگ جهانی اول، تهران: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
- اسلامی، مونا. رهنمون، پوپک. (1:11)، میناکاری روی فلز، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها(سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی
- افشار نادری، کامران، (1:11)، معماری صنعتی ایران بین دو جنگ جهانی، جزوه منتشر نشده، تهران: مرکز مطالعات معماری و شهرسازی ایران
- باست، الیور، (1: 11)، آلمانی‌ها در ایران، مترجم:حسین بنی احمد، تهران: شیرازه(نشر پژوهش)
- برونشتاین، لئو، (1: 41) سیری در هنر ایران، فصل 31، ترجمه: پرویز مرزبان، تهران:انتشارات علمی و فرهنگی
- ریاضی، محمد رضا (1375)، فرهنگ مصور اصطلاحات هنر ایران، تهران:انتشارات دانشگاه الزهراء
- حیدرآبادیان، شهرام، عباسی فرد، فرناز،(1388)، هنر فلزکاری اسلامی، انتشارات:نشر سبحان نور
- سید صدر ، سید ابوالقاسم ، (1:44)،دایره المعارف صنایع دستی ، انتشارات سیمای دانش ، تهران
- شریف زاده، سید عبدالمجید(1381)، «مینا، نقش و آتش»،تهران:کتاب ماه
- فیض اللهی، غلامعلی، خواجه احمد عطاری، علی رضا، مقتدایی، عباس،(0931)، بازشناسی هنرهای سنتی-اسلامی(0)هنرمینا،اصفهان:پژوهشگاه فرهنگ،هنر و ارتباطات
- فیض اللهی، غلامعلی (1387)، «هنر مینا»، اصفهان:نهضت.
- کیانی، مصطفی، (1:41)، معماری دوره پهلوی اول، تهران: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
- لوسی اسمیت، ادوارد(1381)، «فرهنگ اصطلاحات هنری»، ترجمه فرهاد گشایش، تهران:عفاف.
- یآوری، حسین(1380)، «فلزکاری»، تهران: سوره مهر.
- Souchal, Francois (1968), Art of the Middle Ages.With an Introduction by Hans H. Hofstatter, Abrams Pub., New York.
- Ward, Rachel (1993), Islamic Metalwork, British Museum Press, London.
- An illustrated sourenir of the exhibition f Persian art ;1931 ; first edition ;p.49

- London exhibition catalogue number 336 A ;G
- Taubes, Lili (1970) Basic Enameling, Pitman Pub. Co, New York.
- www.tebyan.net/newmobile.aspx/Comment/index.aspx?pid=213126
- www.irna.ir/fa/News/81541176

مصاحبه‌ها

- خانم نسیم خواجه نصیری، کارشناس ارشد هنر اسلامی، کارگاه شخصی هنرمند، 1394/1/25 17:47
- خانم مؤده ثابت سروسرستانی، کارشناس ارشد هنر اسلامی، کارگاه شخصی هنرمند، 1394/1/19 11:30
- خانم فاریا عبدی، کارشناس ارشد هنر اسلامی، مصاحبه تلفنی با هنرمند، 1394/04/12 16:38
- خانم شیخ مهدی، استاد مینای خانه‌بندی در دانشگاه سوره و کارمند میراث فرهنگی تهران، مصاحبه حضوری، 1394/03/14 12:28
- آقای فرید فرقانی، هنرمند میناساز (مینای خانه‌بندی)، مصاحبه اینترنتی، 1394/04/21 11:12